

**PERSONALITĂȚI ALE MARIII UNIRI:
PREOTUL FLORIAN RUSAN (1863-1945), PAROHUL PAROHIEI
ORTODOXE ALBA IULIA MAIERI**

RĂZVAN MIHAI NEAGU
Colegiul Tehnic Turda

**Personalities of the Great Union: Priest Florian Rusan (1863-1945), Pastor of the Maieri
Orthodox Parish in Alba Iulia**

ABSTRACT

Priest Florian Rusan is a lesser known figure of the Transylvanian Orthodox clergy. However, through his rich activity, his moral stature and his defence of the Romanians' rights from Transylvania, this priest imposed himself in the gallery of the great clerical figures. I have tried to illustrate his life and activity based on unpublished information from different archives. Florian Rusan participated in the most important moment of the union of Transylvania with Romania from December 1st, 1918. Twice he led the Orthodox Deanery of Alba Iulia as administrator.

Cuvinte-cheie: Alba Iulia, Marea Unire, Transilvania, administrator, Maieri

Key words: Alba Iulia, Great Union, Transylvania, administrator, Maieri

Florian Rusan (1863-1945) a fost una dintre cele mai importante personalități clericale care au asigurat desfășurarea în condiții optime a momentului unirii Transilvaniei cu România. Din păcate, viața și activitatea sa sunt cvasinecunoscute, iar, prin intermediul acestor rânduri, ne propunem recuperarea memoriei unei mari personalități clericale care a contribuit decisiv la înfăptuirea Marii Uniri, atât cât ne permit sursele și bibliografia de specialitate. Impresionanta sa carieră preoțească este legată exclusiv de parohia ortodoxă albaiuliană Maieri, unde a fost paroh timp de 53 de ani. Datele noastre despre începuturile vieții sale sunt sumare și contradictorii. Cu toate acestea, vom încerca să facem o schiță cu informațiile avute la dispoziție.

Preliminarii

Potrivit datelor consemnate în Registrul hirotoniților păstrat la Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Florian Rusan s-a născut la 28 octombrie 1863, în localitatea Tibru (azi sat în comuna Cricău, județul Alba)¹. Precizăm că această informație intră în contracție cu datele înscrise pe monumentul funerar al clericului, aflat în cimitirul parohiei ortodoxe albaiulienne Maieri I, unde este scris că el s-a născut în anul 1864. Din punctul nostru de vedere, am ales să considerăm că datele din Registrul hirotoniților sunt cele reale, având în vedere

---

¹ AAS, Registrul hirotoniilor, nepaginat, litera R, Rusan Florian, poziția 4.

că el a fost completat în acea epocă (adică în anul 1888), iar informațiile scrise prezintă un mare grad de acuratețe, fiind făcute de un funcționar bisericesc de la Mitropolia Ardealului. Pe de altă parte, monumentul funerar invocat este unul nou (fapt care se observă cu ochiul liber), iar datele gravate acolo pot fi eronate. De asemenea, legat de locul nașterii sale, în monografia Seminarului Andreian de la Sibiu, Florian Rusan este înregistrat ca fiind originar din satul Mesentea². Din verificările făcute de noi, acest lucru nu se confirmă³. O posibilă explicație ar putea fi faptul că, deși s-a născut la Tibru, părinții săi s-au mutat la scurt timp de la nașterea lui Florian în Mesentea. Din păcate nu știm din ce mediu familial provenea, în stadiul actual al cercetărilor, și nici unde și-a făcut studiile medii.

Între anii 1884 și 1887, tânărul Florian Rusan a studiat teologia în cadrul Seminarului Andreian din Sibiu, cea mai importantă școală de profil din spațiul confesional ortodox românesc transilvănean. A fost coleg cu alte personalități clericale mari, care s-au remarcat în calitate de luptători naționali și au participat la Marea Unire: Ioan Duma din Săcalul de Pădure (delegat titular din partea Cercului electoral Reghin la 1 decembrie 1918), Ștefan Rusu din Ida Mare (protopopul Târgu-Mureșului, participant și el la marele moment de la Alba Iulia) și Iosif Blaga din Lancrăm (profesor și preot la Brașov)⁴. Încă din această perioadă, Florian Rusan s-a angajat în acte caritabile. Astfel, la 29 noiembrie 1887, având calitatea de *cleric absolut* (absolvent), el a donat un florin pentru Societatea de lectură *Andrei Șaguna* a seminariștilor din Sibiu, cu ocazia unei ședințe publice a acesteia⁵. În timpul studiilor teologice sibiene, Rusan a fost membru activ al *Reuniunii române de muzică* din Sibiu, între anii 1885 și 1887⁶.

Pe plan personal, în anul 1888, Florian Rusan s-a căsătorit cu Iulia Macavei (1870-1936) din Bucium-Sașa, fiica lui Ioan Macavei, proprietar de exploatare aurifere⁷. Cununia a avut loc la 11/23 februarie 1888, la biserica ortodoxă din Bucium-Sașa⁸. Cuplul a avut nouă copii (Elena, Florian, Alexandru, Veturia, Lucia, Florin, Cornelia, Romulus și Remus)⁹.

² Roșca 1911, p. 158.

³ SJAAN, Colecția Registre de Stare Civilă, *Protocolul botezaților Parohiei ortodoxe Mesentea* (1819-1917), *passim*. Pentru anul 1863, la fel ca pentru anul 1864, registrul botezurilor din parohia ortodoxă Mesentea nu consemnează nici un băiat botezat cu numele Florian. Din păcate, Registrul celor botezați din parohia ortodoxă Tibru, păstrat la Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României, nu conține anii 1863-1864.

⁴ Hannia 1886, p. 30; Roșca 1911, p. 158.

⁵ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 132, 22 decembrie 1887 (3 ianuarie 1888), p. 529.

⁶ Voileanu 1905, p. 192.

⁷ *Familia*, Oradea, nr. 5, 31 ianuarie (12 februarie) 1888, p. 60; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 8, 25 ianuarie (4 februarie) 1888, p. 30. Doamna Iulia Rusan a încetat din viață la 24 iulie 1936, la vârsta de 67 de ani, fiind înmormântată două zile mai târziu la Alba Iulia; vezi *Renașterea*, Cluj, nr. 31-32, 2 august 1936, p. 3.

⁸ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 22, 27 februarie (10 martie) 1888, p. 86.

⁹ Dăncilă-Ineoan, Ivanov, Cosmuța, Ineoan 2018, p. 571.

Începuturile carierei

Timp de peste o jumătate de secol (53 de ani), între 1888 și 1940, Florian Rusan a fost preot la parohia Maieri din orașul Alba Iulia, viața și activitatea sa fiind legate indisolubil de această comunitate¹⁰. A fost hirotonit preot la 6 martie 1888, de către mitropolitul Miron Romanul¹¹. Instalarea sa oficială în parohia Maieri a avut loc la 3 aprilie 1888, în cadrul unei ceremonii speciale, oficiată de protopopul ortodox al Alba Iuliei, Alexandru Tordășianu¹². Referitor la statutul său, inițial Florian Rusan a fost preot-capelan, misiunea sa fiind să-l ajute pe parohul local Nicolae Munteanu, care era neputincios. Tânărul sacerdot a ajuns într-o parohie cu mari probleme, așa cum însuși declară într-un document din anul 1921, care rezumă activitatea sa începând cu anul 1888: „*Parohia am aflat-o într-o stare aproape de descompunere. Afară de biserica care era tare ruinată și lipsită de mobilier, ornamente, veșminte preoțești și recuzitele necesare, nu dispunea de altă avere decât de o casă care era folosită de locuință cantorală, dar și aceea aproape ruinată, și un buget cu intrate de 70 lei și eșite de 280 lei; cu un capital plasat la indivizi nesiguri de plată în sumă 600 lei*”¹³.

Florian Rusan declară faptul că parohul local trăia în condiții dificile, fiind ajutat să supraviețuiască de canonicii Capitulului Catedralei Romano-Catolice din Alba Iulia. Văzând dificultatea situației, Rusan a început munca: „*Prima mea activitate a fost că am reparat pe spesele mele casa cantorală care avea două încăperi din care o cameră am dat-o preotului. Îndată ce l-am instalat în camera aceea curată i-am trimis lemne zi de zi pentru încălzit și mâncare de trei ori pe zi. L-am îmbrăcat în haine din creștet până în tălpi, adică l-am scos din toată mizeria, deși în anul prim nu am avut mai mult de 100 lei (100 fl.) venit. Când peste doi ani a repausat l-am înmormântat cu spesele mele*”¹⁴.

Încă de la începutul activității sale pastorale, instruirea tinerilor prin intermediul educației a fost un obiectiv primordial pentru distinsul cleric. Astfel, el însuși mărturisește: „*Adunam copiii și copilele de la 10 ani în sus, apoi feciorii și fetele și bărbații tineri sară de sară la locuința mea și le țineam instrucțiuni morale și religioase și le propuneam cântările bisericesti după Cunțan, ba îi inițiam în cetit și scris și pe cei mai pricepuți, respectivi mai capabili, în glasurile bisericesti*”¹⁵.

La scurt timp de la numirea ca paroh, Florian Rusan este surprins de presa

¹⁰ Biserica ortodoxă Sfânta Treime din cartierul Maieri este unul dintre lăcașurile de cult istorice ale orașului Alba Iulia. Actuala construcție datează din anul 1795 (Fleșer 2018, p. 80).

¹¹ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Maieri I*, dos. 1/1920, f. 2; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 25, 5/17 martie 1888, p. 103.

¹² *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 39, 9/21 aprilie 1888, p. 154.

¹³ AAVFC, Rusan Florian, *Activitate pastorală și culturală*, Acte, cota III-10-1921.

¹⁴ *Loc. cit.*

¹⁵ *Loc. cit.*

vremii rugându-se pentru odihna sufletului Arhiducelui Rudolf, care s-a sinucis la 30 ianuarie 1889, la vârsta de 30 de ani. Astfel, la 24 ianuarie 1889 (stil vechi), el oficiază Sfânta Liturghie pentru odihna sufletească a moștenitorului tronului austro-ungar, iar ulterior, în 28 ianuarie 1889 celebrează slujba parastasului pentru ilustrul defunct, la care participă și Francisc Novac, consilier regal și primar al orașului Alba Iulia, dar și Iosif Roșca, căpitanul orașului¹⁶.

Fidel următor al vieții politice românești din Ungaria, preotul Rusan era la curent cu evenimentele care se întâmplau în legătură cu acest aspect. În același an (1889), Florian Rusan, alături de alți intelectuali români din Alba Iulia (protopopul ortodox Alexandru Tordășianu, protopopul greco-catolic Simion Micu, preotul Francisc Boțian, avocatul Rubin Patiția etc.), a semnat o „Adresă de aderență” pentru generalul Traian Doda din Caransebeș, care poartă data de 28 decembrie 1889¹⁷. Militarul bănățean a fost un luptător pentru drepturile românilor și contra închiderii școlilor românești de către guvernul maghiar. În anul 1888, Doda a fost condamnat în absență la doi ani de închisoare și la plata unei amenzi de 2.000 de coroane, fiind ulterior grațiat de împăratul Franz Joseph, însă la scurt timp generalul a suferit un accident vascular și s-a retras din viața politică.

La nivel local, preotul Florian Rusan a fost membru în Scaunul protopresbiterial al tractului Alba Iulia. Este atestat pentru prima dată în această calitate în Calendarul de la Sibiu din anul 1892¹⁸.

În centrul preocupărilor preotului Florian Rusan, s-a aflat Biserica parohială ortodoxă *Sfânta Treime* din cartierul Maieri, pe care a îngrijit-o și înfrumusețat-o, lucrând cu timp și fără timp¹⁹. În 17/30 septembrie 1893 are loc sfințirea bisericii Maieri de către mitropolitul Miron Romanul, în cadrul unor ceremonii la care au luat parte parohul local, Florian Rusan, arhimandritul Ilarion Pușcariu (vicar arhiepiscopesc), asesorii consistoriali Zaharia Boiu și Matei Voileanu sau directorul Băncii *Albina*, Partenie Cosma²⁰.

Foarte sensibil la problemele școlilor confesionale românești, preotul Rusan este menționat de presa vremii intervenind cu diverse donații. Astfel, la începutul anului 1894 este edificată școala confesională ortodoxă din localitatea Pâclișa, iar pentru rechizitele copiilor, parohul de la Maieri contribuie cu un florin²¹.

În legătură cu mișcarea memorandistă, care a stârnit un val de simpatie europeană pentru cauza românească, Florian Rusan, împreună cu alți intelectuali

¹⁶ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 116, 11/23 februarie 1889, p. 62.

¹⁷ *Tribuna*, Sibiu, nr. 289, 19/31 decembrie 1889, p. 1153.

¹⁸ *Calendariu* 1892, p. 46.

¹⁹ Fleșer 2001, p. 33-36.

²⁰ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 103, 21 septembrie (3 octombrie) 1893, p. 410-411.

²¹ *Telegraful Român*, Sibiu nr. 25, 4/16 martie 1895, p. 100.

români, a semnat o adeziune de susținere adresată la 5 mai 1894 dr. Ioan Rațiu, care se afla la Cluj pentru a fi judecat de autoritățile maghiare ale vremii. În acest act se spunea, printre altele: „*Rogându-vă să aveți curagiu, căci cauza românilor ce apărați e cauză dreaptă și cu voi astăzi este tot poporul român și cu noi simpatia Europei culte*”²².

Florian Rusan a fost un membru foarte activ al comunității românești din Alba Iulia. La 5 iulie 1894, el a participat la maiialul tinerimii școlare din localitate, prilej cu care a donat un florin pentru școala confesională ortodoxă din orașul de pe Mureș²³.

Precum alți clerici români din Transilvania (atât ortodocși, cât și greco-catolici), și Florian Rusan a desfășurat o intensă activitate bancară. Astfel, el a fost un apropiat al Băncii *Iulia* din Alba Iulia, în cadrul căreia a fost *cassar* (între anii 1897-1901) și verficator al procesului-verbal de mai multe ori în cadrul adunărilor generale²⁴. De asemenea, el s-a aflat în conducerea acestei instituții de credit în calitate de membru în comitet și membru în comitetul de supraveghere²⁵.

La 1/13 octombrie 1895, comunitatea ortodoxă din Maieri a sărbătorit un eveniment foarte important: centenarul bisericii parohiale. În cadrul serbărilor desfășurate cu această ocazie, rolul principal l-a avut parohul Florian Rusan. Acesta s-a străduit să repare biserica și să o înfrumusețeze special pentru această ocazie. De asemenea, el s-a gândit și la crearea unor fonduri cu destinație mai ales școlară, dar nu numai. Din presa vremii aflăm că preotul, împreună cu soția sa, au făcut un cor (foișor) în valoare de 220 de florini. De asemenea, Florian Rusan a pus bazele unui fond pentru viitoare reparații la biserică numit „Fondul vinului” la care a contribuit cu doi florini. Parohul a lansat un apel pentru crearea unui fond școlar prin care să se asigure salariul unui învățător român, iar comuna bisericească să-și ia sarcina construirii unei școli²⁶.

Florian Rusan, conducător al Protopopiatului ortodox al Alba Iuliei. Primul mandat (1898-1901)

Între anii 1898 și 1901, în calitate de administrator protopresbiterial, Florian Rusan a condus Protopopiatul ortodox al Albei Iulia. El a ajuns în această postură deoarece protopopul Abrudului, Petru Popovici, a fost dispensat de la îndeplinirea respectivului oficiu bisericesc de către Consistoriul arhidiecezan de

²² Josan 2001, p. 282-283.

²³ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 75, 9/21 iulie 1894, p. 295.

²⁴ *Compas Românesc* 1894, p. 35; *Revista Economică*, Sibiu, nr. 12, 22 martie 1902, p. 121; *Revista Economică*, Sibiu, nr. 18, 6 mai 1906, p. 185.

²⁵ Dobrescu 2006, p. 145, 257.

²⁶ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 104, 19 septembrie (1 octombrie) 1895, p. 415; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 108, 28 septembrie (10 octombrie) 1895, p. 431; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 5, 16/28 ianuarie 1896, p. 19.

la Sibiu²⁷. Florian Rusan și-a îndeplinit în mod exemplar toate obligațiile care decurgeau din îndeplinirea acestei calități, iar presa vremii atestă acest fapt.

Începuturile administrării tractului Alba Iuliei de către parohul de la Maieri sunt marcate de un conflict avut cu avocatul și memorandistul Rubin Patiția, care a fost surprins de presa vremii. Astfel, avocatul l-a acuzat pe distinsul cleric de faptul că nu-și îndeplinește datoria de paroh. Luând atitudine față de acest neadevăr, credincioșii din parohia Maieri au trimis o declarație către ziarul *Telegraful Român*, în care dezmint acuzațiile proferate de avocatul amintit și arată că de zece ani, de când conduce această parohie, Florian Rusan a reparat biserica, a plătit toate datoriile ei în valoare de 1.500 de florini, a pus bazele a cinci fonduri, a înfrumusețat biserica cu obiecte în valoare de 5.000 de florini, ține predici duminicale și la sărbători, peste săptămână răspunde cu solitudine când este chemat de credincioși, iar iarna îi adună pe copiii din parohie la locuința sa și îi învață gratuit cântări bisericești. Pentru toate aceste realizări, autoritățile ecleziastice l-au numit administrator protopresbiterial²⁸. În fața acuzațiilor care i se aduc preotului lor, credincioșii din parohia Maieri iau atitudine în mod prompt și ferm, arătând netemeinicia acestora, ceea ce denotă relația deosebit de bună dintre preot și credincioșii săi.

La 15 noiembrie 1898, Florian Rusan participă la sfințirea bisericii din Geoagiul de Sus (azi sat în com. Stremț, jud. Alba) oficiată de Ioan Papiu, protopopul Sibiului, încredințat cu această misiune de Consistoriul arhidicezan. Cu această ocazie, preotul Rusan a ținut un discurs²⁹. Un an mai târziu, la 8/20 august 1899, administratorul protopresbiterial îl instalează în aceeași localitate pe noul paroh, George Albu³⁰.

Demnitatea asumată presupunea și asistarea ierarhului locului cu diferite ocazii și misiuni. Apropiat al tineretului, la 23 februarie 1899, Rusan a participat la o *producțiune teatrală împreunată cu joc*, organizată de tinerimea economică română din Alba Iulia³¹. Peste doar o zi, în 24 februarie 1899, Florian Rusan l-a întâmpinat la gara din Vințu de Jos pe mitropolitul Ioan Mețianu, care venea de la Arad la Sibiu pentru a-și lua în primire noul oficiu arhieresc³².

La 12 septembrie 1899, Florian Rusan a participat la o nouă sfințire de biserică, cea din satul Cricău, oficiată de asesorul consistorial de la Sibiu, Nicolae Ivan (viitorul prim episcop al Vadului, Feleacului și Clujului)³³.

²⁷ *Foaia Poporului*, Sibiu, nr. 12, 15/27 martie 1898, p. 141; *Tribuna Poporului*, Arad, nr. 50, 14/26 martie 1898, p. 243.

²⁸ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 54, 19/31 martie 1898, p. 215.

²⁹ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 133, 3/15 decembrie 1898, p. 532.

³⁰ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 87, 17/29 august 1899, p. 357.

³¹ *Foaia Poporului*, Sibiu, nr. 9, 28 februarie (12 martie) 1899, p. 100.

³² *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 22, 27 februarie (11 martie) 1899, p. 89.

³³ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 102, 25 septembrie (7 octombrie) 1899, p. 416.

La nivelul orașului Alba Iulia și al parohiei sale, o nouă reușită a preotului Florian Rusan a avut loc în iulie 1900, când a avut loc sfințirea casei parohiale a parohiei ortodoxe Maieri³⁴.

În calitate de administrator protopresbiterial al tractului Alba Iuliei, la 20 august 1900, Florian Rusan a sfințit biserica din Râmeț, fiindu-i alături un impresionant sobor de preoți³⁵.

Îndeplinindu-și cu diligență atribuțiile de conducător de protopopiat, parohul de la Maieri s-a preocupat îndeaproape de starea bisericilor din protopresbiteriatul Alba Iulia. Din acest punct de vedere, se remarcă interesul său pentru biserica din satul Limba (azi în comuna Ciugud, județul Alba). Rusan a constatat starea de degradare a bisericii parohiale și a intervenit pe lângă Consistoriul arhiepiscopal de la Sibiu pentru deblocarea unor fonduri necesare renovării. Datorită implicării lui Florian Rusan, biserica din Limba a fost restaurată, fiind sfințită de administratorul protopresbiterial la 10 decembrie 1900³⁶.

Distinsul cleric a avut, și în această perioadă, o bogată operă caritabilă, destinată mai ales susținerii școlilor confesionale ortodoxe românești de la sate. Astfel, în anul 1899, a donat un florin pentru școala din Oarda de Jos, cu ocazia unei petreceri organizată în scop caritabil, veniturile strânse astfel fiind destinate acestei instituții de învățământ³⁷. Ulterior, la 4 august 1901, Rusan a participat la o petrecere, în cadrul căreia a făcut o donație de trei coroane pentru școala din Mesentea³⁸.

Parohul de la Maieri a fost apropiat de diversele forme de asociaționism românesc, care promovau și valorile naționale, la unele dintre acestea fiind membru fondator. Din acest punct de vedere, se remarcă *Reuniunea de citire și cântări a economilor și meseriașilor români din Alba Iulia* care l-a avut printre întemeietori pe preotul Rusan. La 28 septembrie 1901, el a contribuit cu patru coroane, pentru respectiva asociație³⁹. La 5/18 octombrie 1901 a avut loc adunarea de constituire a acestei reuniuni, în cadrul căreia medicul Alexandru Fodor a fost ales președinte, iar Florian Rusan a devenit vicepreședinte⁴⁰.

Pentru toată activitatea sa bisericească și nu numai, la sfârșitul anului 1901 mitropolitul Ioan Mețianu l-a distins pe neobositul preot din Maieri cu brâul roșu⁴¹.

---

³⁴ *Foaia Poporului*, Sibiu, nr. 29, 16/29 iulie 1900, p. 339.

³⁵ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 104, 19 septembrie (2 octombrie) 1900, p. 428.

³⁶ Rustoiu 2006, p. 299-300.

³⁷ *Foaia Poporului*, Sibiu, nr. 34, 22 august (3 septembrie) 1899, p. 405.

³⁸ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 86, 2/15 august 1901, p. 351.

³⁹ Mircea 2011, p. 115.

⁴⁰ *Foaia Poporului*, Sibiu, nr. 41, 7/20 octombrie 1901, p. 489.

⁴¹ *Tribuna*, Sibiu, nr. 229, 11/24 decembrie 1901, p. 914.

Implicare socială în perioada antebelică

La nivelul societății românești din Alba Iulia, preotul Rusan s-a remarcat printr-o implicare deosebită și constantă, promovând mereu valorile naționale. După ce nu s-a mai aflat la conducerea protopopiatului, pentru o scurtă perioadă, în anul 1902, preotul Rusan a fost președintele *Reuniunii Meseriașilor Români* din Alba Iulia⁴².

Printre organizatorii unui concert cu producțiune teatrală desfășurat la 6/19 februarie 1905, care a avut loc la Hotelul Europa din Alba Iulia, s-a numărat și preotul Florian Rusan⁴³. La respectivul eveniment a fost prezent și corul parohiei Maieri.

În anul 1906, alături de mulți alți intelectuali (și nu numai) din Transilvania, preotul Florian Rusan a participat în România, la București, la expoziția jubiliară dedicată împlinirii a 40 de ani de domnie a Regelui Carol I⁴⁴.

Reprezentându-i pe românii din Alba Iulia, alături de protopopul Ioan Teculescu, preotul Florian Rusan a fost ales la 11 noiembrie 1907 membru în Congregația generală a comitatului Alba de Jos⁴⁵. Este atestat în această calitate și în anul 1909⁴⁶.

Preotul din Maieri a sprijinit după puterile sale presa românească din Transilvania. În anul 1908 a donat o coroană pentru Fondul jubiliar al ziarului brașovean, *Gazeta Transilvaniei*⁴⁷.

La 7 aprilie 1908, alături de protopopul Ioan Teculescu, el a oficiat ceremonia de sfințire a steagului *Reuniunii a 2-a de înmormântare* din Deva, filiala Alba Iulia, răspunsurile fiind date de Corul parohiei Maieri, condus de Laurențiu Curea, iar printre participanți s-a numărat și Ignat Borza (tatăl marelui savant botanist Alexandru Borza)⁴⁸.

Alături de membrii elitei intelectuale din Alba Iulia, dintre care îi amintim aici pe avocații Rubin Patiția și Camil Velican sau protopopul Ioan Teculescu, Florian Rusan s-a numărat printre convocatorii adunării populare a alegătorilor din orașul de pe Mureș, dar și din împrejurimi, din 1 noiembrie 1908 de la „Grădina Popilor”, subiectele propuse pentru dezbatere fiind situația politică și problema votului universal⁴⁹.

Cu sprijinul protopopului Ioan Teculescu și al parohului de la parohia Maieri, Florian Rusan, la Alba Iulia s-a constituit, în anul 1908, filiala locală a

⁴² *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 44, 12 decembrie 1930, p. 2.

⁴³ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 20, 27 ianuarie (9 februarie) 1905, p. 3.

⁴⁴ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 205, 18 (29) septembrie 1906, p. 3.

⁴⁵ *Tribuna*, Arad, nr. 250, 13/26 noiembrie 1907, p. 3; *Unirea*, Blaj, nr. 46, 23 noiembrie 1907, p. 395.

⁴⁶ *Tribuna*, Arad, nr. 268, 9/22 decembrie 1909, p. 3.

⁴⁷ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 141, 28 iunie (11 iulie) 1908, p. 1.

⁴⁸ *Bunul Econom*, Orăștie, nr. 8-9, 26 aprilie 1908, p. 6.

⁴⁹ *Tribuna*, Arad, nr. 230, 16/29 octombrie 1908, p. 3.

*Societății pentru fond de teatru român*⁵⁰, importantă formă de asociaționism cultural românesc, creată la inițiativa lui Iosif Vulcan în anul 1870.

Un eveniment important din istoria orașului Alba Iulia, în care a fost implicat și preotul Florian Rusan a avut loc în septembrie 1909. În orașul de pe Mureș a avut loc adunarea generală a *Societății pentru fond de teatru român*, aflată la acea dată sub președinția lui Ion Mișu. Au fost prezente personalități de vază dintre care îi amintim pe: protopopul ortodox Ioan Teculescu, avocații Rubin Pațiția, Francisc Hossu-Longin, Camil Velican și Zosim Chirtop, preotul, scriitorul și omul de cultură Ion Agârbiceanu (preot greco-catolic), protopopul greco-catolic de Reghin Ariton Popa, muzicianul Augustin Bena. Florian Rusan a salutat societatea în numele asociațiunii ASTRA și a fost ales în comisia pentru înscrierea de noi membri⁵¹.

La 29 martie 1910, preotul Rusan a participat la o adunare populară a alegătorilor din cercurile electorale Alba Iulia, Abrud, Ighiu, Ocna Mureș, Ocna Sibiului și Vințu de Jos desfășurată la Alba Iulia, unde s-a discutat despre situația politică la zi, problema votului universal și alegerea delegaților pentru conferința națională⁵².

Preotul din Maierii Albei Iulia nu și-a neglijat îndatoririle de reprezentant al comunității românești. La 31 martie 1910, îl regăsim printre participanții la lucrările Congregației de primăvară a comitatului Alba de Jos, desfășurate la Aiud⁵³.

Statutul de personalitate de vază a comunității românești pe care îl avea Florian Rusan este confirmat în anul 1911, când figurează pe lista viriliștilor comitatului Alba de Jos⁵⁴.

Distinsul preot a fost membru în comitetul de organizare a unui concert, care s-a desfășurat la Reduta orașului Alba Iulia în 6/19 mai 1912. Manifestarea a fost rodul colaborării dintre filiala locală a Societății pentru fond de teatru român și a corului format din elevi veniți de la Seminarul Andreian din Sibiu, veniturile obținute cu această ocazie fiind destinate școlii teologice sibiene⁵⁵.

Așa după cum am arătat deja, o preocupare centrală a preotului a fost educația tineretului și dezvoltarea școlii românești din Transilvania. În perioada antebelică, Rusan a fost profesor de religie ortodoxă (catehet) pentru copiii români de la Gimnaziul Superior Romano-Catolic din Alba Iulia⁵⁶.

---

⁵⁰ *Foaia Poporului*, Sibiu, nr. 50, 7/20 decembrie 1908, p. 556.

⁵¹ *Tribuna*, Arad, nr. 194, 8/21 septembrie 1909, p. 3.

⁵² *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 51, 6 (19) martie 1910, p. 2.

⁵³ *Unirea*, Blaj, nr. 14, 2 aprilie 1910, p. 115.

⁵⁴ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 217, 3 (16) decembrie 1910, p. 3; *Tribuna*, Arad, nr. 213, 5/18 octombrie 1910, p. 7.

⁵⁵ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 93, 28 aprilie (11 mai) 1912, p. 2.

⁵⁶ *Gyulafehérvári Főgimnáziumának*, 1913, p. 66.

Încă din perioada antebelică, Florian Rusan a desfășurat o bogată activitate culturală. El a fost membru al Despărțământului Alba Iulia al asociațiunii ASTRA⁵⁷, cea mai importantă și relevantă formă de asociaționism cultural românesc din Transilvania, care reunea cele mai luminate minți. Între 1903 și 1913, el a fost membru în comitetul de conducere al despărțământului⁵⁸.

În preajma izbucnirii Primului Război Mondial, preotul Rusan era preocupat de situația politică. Astfel, la 31 mai 1914, el a luat parte în Alba Iulia, la o adunare populară și a făcut parte din comisia care i-a invitat la cuvânt pe deputații români din Parlamentul budapestan, Teodor Mihali, Alexandru Vaida-Voevod și Ștefan Cicio Pop⁵⁹.

Contribuția preotului Florian Rusan la Marea Unire

Preotul Florian Rusan s-a implicat în evenimentele premergătoare Marii Uniri, precum și la organizarea evenimentului de la 1 decembrie 1918. În primul rând, el a fost membru al Consiliului Național Român din Alba Iulia, condus de protopopul ortodox Ioan Teculescu⁶⁰. La 9/22 noiembrie 1918, a fost prezent la adunarea Cercului electoral Alba Iulia în cadrul căreia s-au ales cei cinci delegați titulari (Ioachim Fulea, Virgil Vlad, Alexandru Fodor, Aurel Stoica și Camil Velican) și cei doi supleanți (Nicolae Cadar, Antonie Cricovean) pentru Adunarea Națională de la 1 decembrie 1918⁶¹.

Merită subliniată calitatea preotului Florian Rusan de duhovnic al Gărzii Naționale Române din Alba Iulia, având gradul de căpitan confesor⁶².

Distinsul preot a participat la marele moment al unirii Transilvaniei cu România ca delegat al *Reuniunii de înfrumusețare a Bisericii Greco-Orientale din Alba Iulia-Maieri*, fiind desemnat în această calitate în ședința respectivei asociații din 15/28 noiembrie 1918⁶³. În dimineața zilei de 1 decembrie 1918, la ora 07.00, în biserica parohială ortodoxă din cartierul Maieri, unde paroh era Florian Rusan, a fost oficiată o slujbă religioasă de către episcopul Caransebeșului, Miron Cristea⁶⁴. În această zi istorică, Florian Rusan a avut marea onoare și bucurie să-și vadă visul cu ochii pentru care și el, alături de alții, a luptat: unirea Transilvaniei cu România⁶⁵.

⁵⁷ Curelea 2019, p. 330-331.

⁵⁸ Moga 1994, p. 446.

⁵⁹ *Unirea*, Blaj, nr. 54, 2 iunie 1914, p. 2.

⁶⁰ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. ocazional, 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, p. 3.

⁶¹ *1918 la români*, vol. VIII, 1989, p. 20.

⁶² *Monitorul Oficial*, București, nr. 169, 24 iulie 1940, p. 3727.

⁶³ *1918 la români*, 1989, X, p. 151; Josan, Pleșa 1990, p. 554; Păcurariu 2018, p. 406.

⁶⁴ Roșu, Rustoiu, Zgârciu, Cristea 2017, p. 11.

⁶⁵ *Gazeta Oficială*, publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și părților românești din Ungaria, Sibiu, nr. 8, 24 ianuarie (6 februarie) 1919, p. 42; Galea 1996, p. 425; Ursu, Roșu 2019, p. 64; Abrudan 2018, p. 82.

La o zi distanță de la momentul Unirii (2 decembrie 1918), Florian Rusan, alături de preotul George Purdea din Agriș și preotul militar Vasile Debu din Arad, a oficiat la biserica din Maierii Alba Iuliei, slujba înmormântării stegarului Ioan Arion, ucis de soldații maghiari în gara Teius, la 30 noiembrie 1918, pe când se îndrepta spre Alba Iulia⁶⁶. Au participat printre alții: preoții George Purdea din Agriș (satul natal al defunctului) și Vasile Debu din Arad, Vasile Goldiș, avocatul George Pătăceanu (reprezentantul comitatului Turda-Arieș) și protopopul greco-catolic de Alba Iulia, Vasile Urzică (ca reprezentant al Consiliului Național Român din comitatul Alba de Jos)⁶⁷.

Florian Rusan s-a implicat în cadrul evenimentelor legate de intrarea primelor trupe ale Armatei Regale Române în orașul Marii Uniri. Precizăm că Regimentul 5 Vânători condus de colonelul Vasile Găgiu a ajuns în Alba Iulia la 19 decembrie 1918. Alături de protopopul Ioan Teculescu, în 20 decembrie 1918, la Biserica ortodoxă Maieri, preotul Florian Rusan a oficiat slujba Te Deumului în prezența trupelor române conduse de colonelul Găgiu și a oficialităților orașului⁶⁸.

Activitatea lui Florian Rusan în perioada interbelică

În perioada interbelică, Florian Rusan a rămas paroh al parohiei Maieri. Dacă în perioada antebelică, protopopiatul Alba Iulia era parte componentă a Arhiepiscopiei Sibiului, în perioada interbelică el a fost inclus în noua Episcopie a Vadului, Feleacului și Clujului. Preotul Rusan a avut relații bune, de colaborare cu ierarhii acestei eparhii, mai ales cu Nicolae Ivan și cu Nicolae Colan. Dorind să răsplătească neobosita activitate a preotului Florian Rusan, la 7/20 decembrie 1921, episcopul Nicolae Ivan l-a ridicat la rangul de protopop onorific⁶⁹. Preotul paroh de la Maieri a fost ales la 12/25 aprilie 1922 membru al Sinodului Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului⁷⁰. În cadrul ședinței respectivului for bisericesc din 13/26 aprilie 1922, alături de Petru Meteș, Florian Rusan a propus crearea de parohii ortodoxe pretutindeni unde sunt credincioși ortodocși români⁷¹. Preotul din Maierii Alba Iuliei a fost ales membru în comisia financiară a sinodului⁷².

Alături de protopopul Albei Iulia, Ioan Teculescu, Florian Rusan a participat în 6 iunie 1922 la sfințirea lucrărilor de restaurare a bisericii din Ighiu⁷³.

⁶⁶ *Libertatea*, Orăștie, nr. 5, 29 noiembrie (12 decembrie) 1918, p. 2; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 134, 28 noiembrie (11 decembrie) 1918, p. 510.

⁶⁷ Netea 2018, p. 185; Roșu 2020, p. 259.

⁶⁸ Roșu 2019, p. 162.

⁶⁹ Dăncilă-Ineoan, Ivanov, Cosmuța, Ineoan 2018, p. 575.

⁷⁰ *Actele Sinodului* 1923, p. 29.

⁷¹ *Ibidem*, p. 59.

⁷² *Ibidem*, p. 5.

⁷³ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 30, 11 iunie 1922, p. 1.

Pentru toată activitatea sa pe plan ecleziastic, Regele Ferdinand I l-a decorat pe Florian Rusan în anul 1922 cu medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică”, clasa I⁷⁴.

Parohul de la parohia Maieri nu a uitat de Ioan Arion, „stegarul Marii Uniri”, pe care l-a prohodit și înhumat. Astfel, în 26 noiembrie 1922, preotul Rusan a oficiat un parastas și a condus o procesiune la mormântul celui ucis în gara din Teiuș⁷⁵.

Pe de altă parte, preotul Rusan s-a preocupat de modernizarea și întreținerea bisericii parohiale și a dependențelor acesteia. La 20 decembrie 1922, el se adresa printr-o scrisoare inginerului Rudolf Oprean, cerând să i se acorde 240 de metri de sârmă din aceea care s-a folosit la lucrările Bisericii Încoronării, pentru a introduce curentul electric în biserica parohială⁷⁶. De asemenea, Florian Rusan mai solicita scândură pentru îngrădirea celor patru cimitire, precum și sârmă împletită și fier pentru întărirea ferestrelor lăcașului de cult, care a devenit o țintă a hoților⁷⁷.

Preotul albaiulian a avut o mentalitate deschisă, în pas cu vremurile pe care le trăia. El a asigurat bunurile parohiei. Polița de asigurare consemna și valoarea acestora: biserica parohială era estimată la 10.500 de lei, școala la 3.000 de lei, casa parohială la 4.000 de lei, iar alte cinci case la 6.500 de lei⁷⁸.

Florian Rusan a fost cunoscut și a avut prieteni inclusiv în Statele Unite ale Americii. Astfel, printr-o scrisoare datată 25 martie 1924, românul Ioan Cosma din Warren (Ohio) dona suma de 3.220 de lei pentru parohia ortodoxă Maieri din Alba Iulia, în epistola sa, el amintindu-l și pe parohul locului⁷⁹.

La deschiderea lucrărilor sinodului din 21 aprilie 1924, alături de episcopul Nicolae Ivan, preoții Sebastian Stanca, Zaharia Man, Laurențiu Curea, arhidiaconul Vasile Sava și diaconul Aurel Todoruțiu, Florian Rusan a oficiat Sfânta Liturghie⁸⁰. Din nou a fost ales în comisia financiară⁸¹.

Cu ocazia lucrărilor sinodale din anul 1925, ierarhul Nicolae Ivan asistat de preoții Florian Rusan, Iovian Mureșan (protopopul Turzii), Ștefan Rusu (protopopul Târgu-Mureșului), Vasile Spătar, arhidiaconul Vasile Sava și diaconul Aurel Todoruțiu, a oficiat slujba Sfintei Liturghii⁸². Parohul de la Maieri este ales din nou membru al comisiei financiare⁸³. Florian Rusan a fost

⁷⁴ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 36, 23 iulie 1922, p. 2.

⁷⁵ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 52, 3 decembrie 1922, p. 2.

⁷⁶ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Maieri I*, dos. 1/1922, f. 4.

⁷⁷ *Loc. cit.*, f. 4^v.

⁷⁸ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Maieri I*, dos. 1/1924, f. 2-3.

⁷⁹ *Loc. cit.*, f. 1.

⁸⁰ *Actele Sinodului 1925-1*, p. 3.

⁸¹ *Ibidem*, p. 10.

⁸² *Actele Sinodului 1925-2*, p. 3.

⁸³ *Ibidem*, p. 5.

membru și în Adunarea eparhială a Episcopiei Clujului. Este atestat în această calitate în anul 1926. Și în cadrul acestui for bisericesc a făcut parte din comisia financiară⁸⁴.

Fidel preocupărilor sale școlare, Florian Rusan a contribuit la reorganizarea învățământului din Alba Iulia pe baze românești. Astfel, la 21 noiembrie 1919, alături de preotul greco-catolic Ludovic Luca, Florian Rusan a sfințit noua clădire a Liceului „Mihai Viteazul” din capitala Marii Uniri⁸⁵. Cu această ocazie, parohul de la Maieri a ținut un discurs⁸⁶.

În perioada interbelică, Florian Rusan a rămas membru al Despărțământului Alba Iulia al asociațiunii ASTRA. Între 1919 și 1941, el a deținut calitatea de membru în comitet. După Marele Război, Despărțământul a fost reactivat la 11 iulie 1920, ocazie cu care Florian Rusan este ales în comitet ca membru fondator și membru pe viață. A fost reales, tot în calitate de membru în comitet, în cadrul adunării generale de la Cricău din 25 aprilie 1925, dar și în cadrul adunării generale de la Alba Iulia din 1 martie 1936⁸⁷.

Un eveniment deosebit de important, cu o mare încărcătură simbolică în istoria României, care a avut loc la Alba Iulia a fost încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria ca suverani ai țării reîntregite (15 octombrie 1922). Florian Rusan a contribuit la organizarea manifestării, fiind prezent la ceremonia respectivă, alături de protopopul Ioan Teculescu. De asemenea, parohul de la Maieri s-a implicat în procesul de construcție a Catedralei Încoronării.

Al doilea mandat al preotului Florian Rusan la conducerea tractul protopresbiterial Alba Iulia (1923-1925)

Între anii 1923 și 1925, Florian Rusan a condus din nou Protopopiatul ortodox al Alba Iuliei, în calitate de administrator protopresbiterial, respectivul oficiu bisericesc devenind vacant o dată cu numirea lui Ioan Teculescu ca episcop al Armatei (sub numele de Iustinian)⁸⁸. La scurt timp de la primirea acestui oficiu, la 10 mai 1923, Florian Rusan a oficiat o slujbă religioasă în piața din Alba Iulia cu ocazia zilei naționale a României⁸⁹.

Primul eveniment major de după numirea în calitate de administrator protopopesic la care a participat Rusan a fost Congresul Uniunii Femeilor Române din Transilvania, desfășurat la Alba Iulia între 27 și 28 mai 1923. La acesta, au participat Regina Maria și Principesa Elena. În prima zi a lucrărilor, la Catedrala Încoronării, Florian Rusan a oficiat serviciul divin, după ce episcopul

---

⁸⁴ *Actele Adunării* 1926, p. 5.

⁸⁵ *Anuar* 1921, p. 5.

⁸⁶ Avram 2020, p. 81.

⁸⁷ *10 ani* 1930, p. 2; Moga 1994, p. 447, 452, 466.

⁸⁸ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 18, 22 aprilie 1923, p. 1.

⁸⁹ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 23, 27 mai 1923, p. 1.

Armatei Iustinian Teculescu a primit-o pe suverană în fața lăcașului de cult⁹⁰.

Revenind la relațiile lui Florian Rusan cu ierarhia ecleziastică superioară, remarcăm faptul că, în iunie 1923, în calitate de administrator protopresbiterial, el îl însoțește pe episcopul Nicolae Ivan în vizitația sa canonică în parohiile de pe Valea Ampoiului⁹¹.

La 9 august 1923, Florian Rusan a condus ședința sinodului protopopesesc desfășurată în sala Primăriei din Alba Iulia⁹².

Atașat Casei Regale a României, distinsul cleric a oficiat un serviciu divin cu ocazia zilei de naștere a Regelui Ferdinand I (24 august 1923), ocazie cu care a ținut și un discurs omagial⁹³.

În timpul cât Florian Rusan a condus protopopiatul Alba Iulia, la 25 decembrie 1923, au avut loc alegeri pentru desemnarea unui titular pentru această demnitate ecleziastică. Candidați au fost preoții Aurel Nistor din Arpățac (a primit 28 de voturi), Vasile Matei din Lancrăm (a primit 14 voturi). Presa vremii titra faptul că, în cadrul acestor alegeri, fratele preotului din Arpățac, Ion Matei, deputat, fost director în Ministerul Instrucțiunii Publice și fost director al Resortului Instrucțiune Publică din cadrul Consiliului Dirigent, a făcut presiuni pentru alegerea rudeniei sale în această funcție⁹⁴. Având în vedere acest fapt, alegerile au fost anulate de Consistoriul episcopal de la Cluj⁹⁵, astfel că Florian Rusan a rămas în continuare la conducerea protopopiatului Alba Iuliei.

Preotul din Maieri a participat la numeroase evenimente publice oficiale care au avut loc în orașul de pe Mureș. Un astfel de moment a avut loc la 18 ianuarie 1924, când ministrul Cultelor, Alexandru Lapedatu, a vizitat Alba Iulia. Cu acest prilej, la Catedrala Încoronării, episcopul Armatei, Iustinian Teculescu, alături de Florian Rusan și alți clerici au oficiat un ceremonial religios⁹⁶. De asemenea, din nou, la 10 mai 1924, el a slujit un *Te Deum* în piața orașului, cu ocazia zilei naționale⁹⁷.

Florian Rusan a avut calitatea de confesor militar, inclusiv în perioada interbelică. La 23 octombrie 1924, el a făcut o cerere adresată Consistoriului eparhial de la Cluj, în care arăta că Ministerul de Război i-a decis, în calitate de confesor militar, o diurnă echivalentă cu salariul gradului de sublocotenent. Pentru a primi acești bani, el trebuia să renunțe la indemnizația primită de la Ministerul Cultelor și Artelor. Astfel, el cerea în documentul amintit, ca înce-

⁹⁰ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 24, 3 iunie 1923, p. 1.

⁹¹ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 43, 26 mai (8 iunie) 1923, p. 2.

⁹² *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 34, 12 august 1923, p. 1.

⁹³ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 37, 2 septembrie 1923, p. 1.

⁹⁴ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 54, 30 decembrie 1923, p. 1.

⁹⁵ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 48, 30 noiembrie 1924, p. 2.

⁹⁶ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 4, 27 ianuarie 1924, p. 1.

⁹⁷ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 22, 1 iunie 1924, p. 1.

pând cu 1 octombrie 1924, să primească numai salariul de bază cu gradațiile aferente, pentru a putea primi indemnizația de la Armată. De asemenea, Rusan cerea să i se elibereze un act doveditor în care să se specifice faptul că nu mai primește sporurile respective de la Ministerul Cultelor și Artelor⁹⁸. Demersul părintelui Rusan a avut efect, astfel că, la 5 noiembrie 1924, Ministerul Cultelor și Artelor, prin adresa nr. 54054, informa Consistoriul eparhial clujean că s-a aprobat ca începând cu data de 1 octombrie 1924, preotului Florian Rusan să i se plătească numai salariul de bază și cele patru gradații aferente, „întrucât celelalte accesorii le primește ca confesor militar”⁹⁹.

Alături de alți preoți din Alba Iulia, Florian Rusan s-a implicat în organizarea adunării anuale a secției Cluj a Asociației Clerului Ortodox din Mitropolia Ardealului, care a avut loc la 20 octombrie 1924, în orașul de pe Mureș. Cu această ocazie, împreună cu consilierul eparhial Sebastian Stanca, Rusan a oficiat un serviciu divin la Catedrala Încoronării¹⁰⁰.

Preocupat mereu de biserica din Maieri în care își desfășura activitatea pastorală, preotul Florian Rusan a introdus o sobă pentru încălzit în lăcașul de cult, așa după cum aflăm din presa vremii¹⁰¹.

Activitatea de la conducerea unui protopopiat era extrem de stufoasă. Protopopul (administratorul protopresbiterial) avea în sarcină să gestioneze și să soluționeze toate problemele care se iveau, inclusiv cele minore, cu atât mai mult când era solicitat pe cale oficială să se ocupe de acestea. Exemplificăm această aserțiune cu un caz din protopopiatul Alba Iulia, pe care Florian Rusan a fost nevoit să-l rezolve. Asesorul consistorial de la Sibiu, Matei Voileanu, se adresează la 28 ianuarie 1925, printr-un document oficial, administratorului Rusan, prin care îi aduce la cunoștință că, la Catedrala Încoronării, este angajat un sectar. Rusan este rugat să afle numele său și cine l-a angajat¹⁰². Administratorul tractual se conformează și află că este vorba de un anume Nicolae Bâldea din Hăpria, angajat de Comisia de Încoronare, iar salariul îl primește de la Institutul Hidraulic din Aiud¹⁰³. Am considerat oportună prezentarea acestui caz, deoarece, în perioada interbelică, sectarismul a fost una dintre problemele majore cu care s-a confruntat Biserica Ortodoxă Română.

În calitate de conducător al protopopiatului Alba Iuliei, Florian Rusan s-a preocupat de starea materială a parohiilor din cuprinsul tractului. Astfel, la 22 martie 1925, el a trimis o cerere *Comisiei Județene Alba de Jos pentru Reforma agrară* solicitând dispoziții pentru ajutorarea parohiilor. El a aratat starea mate-

⁹⁸ AAVFC, Rusan Florian, *Confesor militar*, doc. 3393/1924, cota: III-129-1920.

⁹⁹ AAVFC, Rusan Florian, *Dotația sa ca și confesor militar*, doc. 6721/1924, cota: III-611-1924.

¹⁰⁰ *Renașterea*, Cluj, nr. 45, 9 noiembrie 1924, p. 4.

¹⁰¹ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 1, 4 ianuarie 1925, p. 1.

¹⁰² SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, dos. 1/1925, f. 25.

¹⁰³ *Loc. cit.*, f. 25 verso.

rială precară a acestora (22 la număr), afirmând că împreună dețin 130 de iugăre de teren mai valoros, iar pădurile și râpele pe care le au nu pot fi considerate avere cu folos. Cu toate acestea, cele 130 de iugăre sunt în locuri muntoase și deluroase, ele nu pot să dea o producție bogată, iar culturile de acolo sunt dependente de condițiile de climă¹⁰⁴. Rusan arată că statul austro-ungar nu a sprijinit biserica, doar a tolerat biserici de lemn, la marginea orașelor. După Marea Unire, Biserica Ortodoxă a devenit dominantă în stat (fapt înscris în Constituția din 1923), preotul fiind de părere că acum se impune o atenție deosebită pentru starea ei materială, condiție esențială a îndeplinirii cu succes a îndatoririlor sale educaționale, culturale și morale. Florian Rusan consideră că numai așa preoții se pot dedica chemării lor, dacă sunt scutiți de grijile traiului și recunoaște că respectiva comisie a înțeles în unele cazuri aceste aspecte, satisfăcând anumite lipsuri, însă mai sunt foarte multe de făcut. În numele sinodului protopresbiterial al tractului Alba Iuliei, Florian Rusan cere comisiei să nu uite de cererile parohiilor¹⁰⁵.

Între 28 și 29 martie 1925, episcopul Clujului, Nicolae Ivan, s-a aflat în vizitație canonică la Alba Iulia, prilej cu care s-a întâlnit din nou cu Florian Rusan, împreună cu care a slujit Sfânta Liturghie în data de 29 martie 1925¹⁰⁶.

În perioada celui de-al doilea mandat al lui Florian Rusan la conducerea protopopiatului Albei Iulia a avut loc o serie de evenimente cu o mare semnificație. Printr-un proces-verbal din 2 iunie 1925, Petre Demetrescu, arhitect-șef al Comisiei Monumentelor Istorice, a predat Catedrala Încoronării și clădirile înconjurătoare preotului Florian Rusan¹⁰⁷.

Preotul din Maierii Alba Iuliei avea o sensibilitate aparte față de momentul Marii Uniri, la care și-a adus prețioasa contribuție. În acest sens, îl regăsim participând la evenimente cu caracter simbolic. Între 27 și 28 iunie 1925, în Alba Iulia a avut loc congresul Uniunii Foștilor Voluntari Români. Cu această ocazie, în orașul Marii Uniri a fost adus tricolorul patriotului basarabean, Simion Murafa. Relicva a fost adusă la Catedrala Încoronării, unde Florian Rusan a oficiat un serviciu divin și a condus slujba sfințirii steagului. Cu această ocazie, preotul Rusan a ținut un discurs în care a subliniat importanța momentului¹⁰⁸.

Una dintre cele mai importante clădiri din Alba Iulia este Sala Unirii. La 8 iulie 1925, Florian Rusan a predat Cercului Militar local, reprezentat de locotenentul Petre Gâlcă de la Regimentul 6 Pionieri, Sala Unirii¹⁰⁹.

În perioada interbelică, Florian Rusan și-a continuat operele caritabile, în

---

¹⁰⁴ *Loc. cit.*, f. 88.

¹⁰⁵ *Loc. cit.*, f. 88 verso.

¹⁰⁶ *Renașterea*, Cluj, nr. 14, 5 aprilie 1925, p. 3.

¹⁰⁷ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Maieri I*, dos. 1/1925, f. 5.

¹⁰⁸ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 27, 5 iulie 1925, p. 1; Vieru-Ișaeu 2008, p. 47.

¹⁰⁹ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Maieri I*, dos. 1/1925, f. 18-19.

anul 1925 donând 100 de lei pentru biserica din Bucerdea Vinoasă¹¹⁰, iar în anul următor a contribuit cu aceeași sumă pentru Tipografia episcopală din Cluj¹¹¹.

La sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului din anul 1925, preotul Florian Rusan, alături de alți clerici, l-a asistat pe episcopul Nicolae Ivan la sfințirea bisericii din satul Bucerdea Vinoasă¹¹².

La 15 octombrie 1925, la Alba Iulia a avut loc aniversarea a trei ani de la încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, iar ceremoniile au fost conduse la Catedrala Încoronării de către preotul Florian Rusan, în prezența elevilor de la Liceul „Mihai Viteazul”. Distinsul cleric a susținut și un discurs despre importanța momentului¹¹³.

Florian Rusan și-a încheiat cel de-al doilea mandat la conducerea protopopiatului ortodox al Albei Iulia în toamna anului 1925. Astfel, la 29 septembrie 1925, a avut loc sinodul electoral protopresbiterial, condus de comisarul consistorial de la Cluj, Sebastian Stanca, în cadrul căruia a fost ales în oficiul de protopop al Albei Iulia, preotul Alexandru Baba (paroh la Ciceu-Giurgești, azi în jud. Bistrița-Năsăud), care a obținut majoritatea voturilor (28), în detrimentul lui Vasile Șpan (paroh la Lupșa, azi în jud. Alba), care a obținut numai 11 voturi¹¹⁴. Având în vedere rezultatul votului din sinodul electoral protopresbiterial, Consistoriul eparhial de la Cluj în ședința din 17 octombrie 1925, îl numește cu unanimitate de voturi pe preotul Alexandru Baba, ca protopop al Albei Iulia. Acesta va fi hirotesit ca protopresbiter de către episcopul Nicolae Ivan, în 28 octombrie 1925, în Capela Reședinței episcopale. Ierarhul clujean anunță acestea într-o scrisoare adresată clerului și poporului din tractul Albei Iulia, datată 1 noiembrie 1925. Florian Rusan este absolvit din funcția de administrator al protopopiatului¹¹⁵. Alexandru Baba a fost instalat oficial, la 22 noiembrie 1925, chiar de către Florian Rusan, în calitate de delegat consistorial, și de Dumitru Antal, protopopul Reghinului¹¹⁶.

În calitate de confesor militar, Florian Rusan a predat plutonierului-major Gheorghe Mihălțan, administrator cazarmar al Spitalului Militar din Alba Iulia, remiza de scânduri din spatele spitalului, pe baza unui proces-verbal din 10 decembrie 1925, cu precizarea că această clădire are nevoie de reparații radicale la acoperiș și jgheburile de scurgere a apei¹¹⁷.

¹¹⁰ *Renașterea*, Cluj, nr. 48, 29 noiembrie 1925, p. 5.

¹¹¹ *Renașterea*, Cluj, nr. 5, 31 ianuarie 1926, p. 5.

¹¹² *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 37, 13 septembrie 1925, p. 1.

¹¹³ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 43, 25 octombrie 1925, p. 1.

¹¹⁴ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 40, 4 octombrie 1925, p. 1; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 75, 9 octombrie 1925, p. 3.

¹¹⁵ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Maieri I*, dos. 1/1925, f. 27.

¹¹⁶ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 48, 29 noiembrie 1925, p. 1.

¹¹⁷ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Maieri I*, dos. 1/1925, f. 30.

Implicarea socială și pastorală a preotului Florian Rusan la sfârșitul anilor 1920 și în anii 1930

După expirarea mandatului de administrator al tractului protopresbiterial al Albei Iulia, Florian Rusan s-a concentrat asupra activității la nivelul parohiei sale. Informații despre acest fapt aflăm dintr-o scrisoare adresată de parohul de la Maieri, la 20 mai 1926, profesorului și pictorului Traian Achim (1885-1945). Din această epistolă rezultă că una dintre preocupările preotului a fost pictarea bisericii, lucru pe care l-a discutat cu ocazia Adunării eparhiale cu fostul ministru Alexandru Lapedatu. Acesta l-a asigurat pe Rusan că problema pictării bisericii Maieri este înregistrată la secția contabilității ministerului. Preotul Rusan l-a rugat pe pictorul Achim să intervină și el pe lângă un ministru în chestiunea pictării bisericii, dacă acest lucru se va putea. De asemenea, Rusan îl informa pe cel cu care corespundea despre faptul că dorește să amplaseze pe biserica parohială două plăci memoriale, care să eternizeze două momente cheie din viața acestei biserici: faptul că parohul Nicolae Rațiu a fost cel ce le-a oferit ultima împărtașanie lui Horea și Cloșca și faptul că martirul Ioan Arion (stegarul Marii Uniri, ucis la Teiuș pe când se îndrepta spre Alba Iulia) a fost așezat pe catafalca în această biserică și de aici a fost înmormântat în cimitirul parohial. În finalul scrisorii, Florian Rusan i-a spus amicului său că a adunat pentru pictarea bisericii 8.000 de lei și mai dispune de alți 10.000 lei. Preotul afirma că dorește să se întâlnească mai des cu pictorul Achim¹¹⁸.

Ideile lui Florian Rusan au devenit realitate. La inițiativa sa din 2 ianuarie 1927, s-a luat decizia de a onora memoria preotului Nicolae Rațiu (protopop ortodox al Bălgradului), cel care le-a dat ultima împărtașanie lui Horea și Cloșca, liderii răscoalei țăranilor români din Transilvania de la 1784-1785, prin amplasarea unei plăci pe zidul bisericii din Maieri¹¹⁹.

Participant la Marea Unire de la 1 decembrie 1918, Florian Rusan și-a adus mereu aminte de acest moment important. La zece ani distanță (1 decembrie 1928), la Catedrala Încoronării, alături de episcopul Armatei, Ioan Stroia și protopopul Alexandru Baba, Florian Rusan a participat la o slujbă religioasă specială, dedicată acestui eveniment¹²⁰.

Parohul Rusan a organizat festivități religioase în parohia sa. Biserica din Maieri a primit un nou antimis de la episcopul Nicolae Ivan, motiv pentru preot de a organiza o frumoasă sărbătoare în 12 mai 1929, ținând o predică despre însemnătatea acestui obiect de cult, în lipsa căruia nu se poate oficia Sfânta Liturghie. Cele două antimise (cel vechi și cel nou) au fost expuse spre vedere în biserică¹²¹.

¹¹⁸ MNUAI, *Colecția de documente*, inv. nr. 9215.

¹¹⁹ Crasnaș 2019, p. 47.

¹²⁰ *Universul*, București, nr. 282, 3 decembrie 1928, p. 11.

¹²¹ *Renașterea*, Cluj, nr. 20, 19 mai 1929, p. 8.

În 20 mai 1929, la Alba Iulia, s-a aniversat în cadrul unor ceremonii civile, religioase și militare, un deceniu de la crearea României Mari. Festivitățile au fost onorate de prezența Familiei Regale, în fruntele cu Regele Mihai. Preotul Florian Rusan a participat și el la acest eveniment, în organizarea căruia un rol important a revenit autorităților locale, care doreau să înfrumusețeze orașul Alba Iulia. În contextul pregătirilor pentru marele moment, la 6 martie 1929, Primăria Municipiului Alba Iulia a emis un ordin pentru schimbarea aspectului urbei. Astfel, parohia ortodoxă Maieri a fost invitată să refacă gardul din jurul cimitirului parohial, însă la 18 martie 1929 preotul Rusan a declarat într-o scrisoare că nu poate face acest lucru, în lipsa unui ajutor financiar de la comitetul de organizare al festivităților. Distinsul cleric arăta faptul că parohia Maieri se află într-o situație financiară foarte dificilă, cauzată de reparațiile făcute la biserică și la unele case. Rusan declara că parohia are datorii de 60.000 de lei la bănci, iar starea mai puțin bună în care se află cimitirul parohial datează din perioada războiului, când trupele germane și austro-ungare au incendiat gardul și construcțiile de acolo, în vecinătate aflându-se la acea dată, o bucătărie de campanie¹²². Din răspunsul preotului Rusan se poate vedea faptul că parohia trecea printr-o perioadă grea din punct de vedere financiar, având de făcut față unor cheltuieli de întreținere.

La 8 martie 1930, în localitatea Șard, Florian Rusan a asistat la înmormântarea medicului Augustin Dumitrean (1852-1930), oficiată de mitropolitul de la Sibiu, Nicolae Bălan¹²³.

Colaborator apropiat al ierarhului, între 17 și 18 mai 1930, Florian Rusan a participat la Cluj, la sărbătorirea episcopului Nicolae Ivan¹²⁴.

La inițiativa Despărțământului Alba Iulia al ASTRA, în data de 20 septembrie 1931, în localitatea Miraslău a avut loc sfințirea unei troițe ridicată în memoria voievodului Mihai Viteazul, care a fost învins acolo în anul 1600 de armata nobililor maghiari din Transilvania, iar în cadrul ceremoniilor, preotul Florian Rusan a oficiat slujba parastasului pentru primul unificator al Țărilor Române¹²⁵.

Alături de episcopul Armatei, Ioan Stroia, și de protopopul Alexandru Baba, la 18 octombrie 1934, în Catedrala Încoronării din Alba Iulia, Florian Rusan a oficiat o slujbă religioasă în memoria Regelui Alexandru I al Iugoslaviei¹²⁶, ucis la 9 octombrie 1934 într-un atentat la Marsilia. Amintim faptul că monarhul slav era căsătorit cu principesa Maria a României (cunoscută ca Mignon), fiica Regelui Ferdinand și a Reginei Maria.

¹²² Rustoiu, Cristea, Cutean, Giurgiu 2019, p. 170, nota 135.

¹²³ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 20, 12 martie 1930, nr. 20, p. 1.

¹²⁴ *Renașterea*, Cluj, nr. 21, 25 mai 1930, p. 7.

¹²⁵ *Unirea*, Blaj, nr. 41, 10 octombrie 1931, p. 3.

¹²⁶ *Universul*, București, nr. 288, 21 octombrie 1934, p. 12.

Distinsul cleric a fost implicat într-o oarecare măsură și în viața politică a României interbelice, pe plan local. Deși nu avem prea multe date în acest sens, cunoaștem cu certitudine faptul că el a fost membru al Partidului Național Țărănesc. Astfel, la congresul filialei locale Alba Iulia a acestei formațiuni, din 28 aprilie 1936, Florian Rusan a fost ales membru în comitet¹²⁷. Apartenența politică a preotului este cel puțin interesantă. În general, preoțimea ortodoxă din Transilvania interbelică a făcut parte din Partidul Național Liberal (a se vedea cazurile protopopilor Iovian Mureșan al Turzii și Ștefan Rusu al Târgu-Mureșului și multe altele), în timp ce preoții greco-catolici erau membri ai Partidului Național Țărănesc.

În cadrul colectei pentru Obeliscul lui Horea, Cloșca și Crișan din Alba Iulia, Florin Rusan a donat 500 de lei¹²⁸. El s-a implicat în edificarea acestui monument amplasat în cetate, alături de elita intelectuală albaiuliană¹²⁹. Ulterior, la 14 octombrie 1937, parohul de la Maieri a participat la inaugurarea acestui monument, în cadrul unor festivități care au fost onorate cu prezența de Regele Carol al II-lea și Marele Voievod de Alba Iulia, Mihai.

La 5 iunie 1938, neobositul protopop onorific Florian Rusan a fost sărbătorit la împlinirea a 50 de ani de păstorie a parohiei Maieri. Serbarea a fost organizată de Consiliul parohial, Sfânta Liturghie a fost oficiată de un sobor de clerici din care au făcut parte consilierul eparhial de la Cluj și ginerele său, Laurențiu Curea, protopopul ortodox al Albei Iulia, Alexandru Baba, preoții Nicolae Muntean din Cricău, Ioan Pop din Craiva, Ștefan Jurca din Tibru, Nicolae Puia din Partoș, Mircea Fodorean din Bucerdea Vinoasă și Liviu Muntean din Meteș. Răspunsurile au fost asigurate de Corul bărbătesc al parohiei, care avea o vechime de 40 de ani. Protopopul Baba a lăudat activitatea preotului Florian Rusan, apoi învățătoarea Miți Muntean a relatat despre munca de catehet a preotului Rusan, iar din partea Consiliului parohial a vorbit Mihai Cioancă arătând munca preotului în parohie. Cel sărbătorit a primit o cruce aurită pentru altar. Colonelul Dumitrescu a vorbit în numele Armatei, după care a urmat un banchet la Palatul Reuniunii Meseriașilor români din Alba Iulia, la care a participat și protopopul greco-catolic, Vasile Urzică¹³⁰.

La sfârșitul anilor 1930, îl regăsim pe preotul Rusan activând cu aceeași vigoare în orașul Alba Iulia. Presa vremii atestă că la 1 decembrie 1938, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la Marea Unire, în Catedrala Încoronării a avut loc un serviciu divin, oficiat în sobor de episcopul Armatei, Partenie Ciopron, asistat de alți preoți, printre care s-a numărat și Florian Rusan, alături de proto-

¹²⁷ *Alba Iulia*, Alba Iulia, nr. 5, 17 mai 1936, p. 2.

¹²⁸ *Universul*, București, nr. 325, 27 noiembrie 1933, p. 2.

¹²⁹ Crasnaș 2019, p. 55.

¹³⁰ *Curentul*, București, nr. 3721, 13 iunie 1938, p. 8; *Renășterea*, Cluj, nr. 25, 19 iunie 1938, p. 2.

popul Alexandru Baba¹³¹.

Florian Rusan a fost preotul care la 9 decembrie 1938 a oficiat o slujbă religioasă cu ocazia inaugurării noului palat rezidențial de la Alba Iulia, eveniment la care au participat, printre alții, Dănilă Papp, rezidentul regal al Ținutului Mureș și colonel Marcel Ionescu, prefectul județului Alba¹³².

În 24 septembrie 1939, la biserica din Maieri, Florian Rusan a efectuat un serviciu religios pentru Armand Călinescu, asasinat de legionari la 21 septembrie 1939¹³³.

Cu ocazia Serbărilor Restaurației din 8 iunie 1940 (care aminteau de revenirea în țară a Regelui Carol al II-lea și proclamarea acestuia ca monarh în 8 iunie 1930), la Catedrala Încoronării din Alba Iulia a fost oficiat un serviciu divin de către episcopul Partenie Ciopron al Armatei, la care participă și preoții Florian Rusan și Alexandru Baba, dar și oficialități civile dintre care se remarcă, generalul Dănilă Papp (rezidentul regal al Ținutului Mureș) și Florian Medrea (secretarul general al Ținutului Mureș)¹³⁴.

După o rodnică păstorire de 53 de ani a parohiei albaiuliene Maieri, pentru Florian Rusan a venit și timpul retragerii. Astfel, la 28 decembrie 1941, el ia parte la instalarea noului paroh al parohiei Maieri, Mircea Fodorean, oficiată de protopopul Alexandru Baba. Harnicul preot Rusan era acum pensionar (din 1940), iar cu această ocazie a ținut un discurs¹³⁵.

De-a lungul timpului, pentru bogata sa activitate, atât statul austro-ungar, cât și Regatul României, au știut să-l onoreze pe neobositul preot Florian Rusan, care a fost distins cu ordine și medalii, dintre care amintim: Crucea de cavaler a Ordinului „Franz Joseph” (1913), acordată pentru meritele sale în calitate de confesor militar¹³⁶; Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică”, clasa I (1922), acordată printr-un decret semnat de Regele Ferdinand¹³⁷; Medalia „Ferdinand I”, cu spade pe panglică în calitate sa de fost membru al Gărzilor Naționale Române din Transilvania între anii 1918 și 1919, având gradul de căpitan confesor, acordată la 24 iulie 1940 de regele Carol al II-lea¹³⁸.

După o prodigioasă carieră clericală, pastorală și națională, părintele Florian Rusan a trecut la Domnul la începutul anului 1945, în Alba Iulia. În paginile ziarului național *Universul*, nr. 15 din 22 ianuarie 1945, preotul Rusan era caracterizat astfel: „*unul din cei mai vrednici slujitori ai altarului, care a*

¹³¹ *Universul*, București, nr. 333, 6 decembrie 1938, p. 7.

¹³² *Curentul*, București, nr. 3901, 10 decembrie 1938, p. 8.

¹³³ *Universul*, București, nr. 268, 30 septembrie 1939, p. 8.

¹³⁴ *Universul*, București, nr. 161, 14 iunie 1940, p. 10.

¹³⁵ *Renașterea*, Alba Iulia, nr. 1, 4 ianuarie 1942, p. 4.

¹³⁶ *Unirea*, Blaj, nr. 106, 21 octombrie 1913, p. 4.

¹³⁷ *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 53, 2/21 iulie 1922, p. 3.

¹³⁸ *Monitorul Oficial*, București, nr. 169, 24 iulie 1940, p. 3727.

înființat primul cor bisericesc compus din intelectuali și țărani și care în timpul celor șase decenii de apostolat, a știut să țină aprinsă flacăra credinței și a dragostei de patrie”¹³⁹. În continuare, gazetarii bucureșteni consemnau: „Păr. Rusan moare la vârsta de 82 de ani, ce n-a cunoscut în viață decât bucuria muncii și a datoriei împlinite. La înmormântarea preotului Rusan a asistat aproape toată populația orașului, în frunte cu notabilitățile municipiului [Alba Iulia]”¹⁴⁰.

Considerații finale

Preotul Florian Rusan a fost una dintre personalitățile clericale ale orașului Alba Iulia. Întreaga sa activitate pastorală este legată de Parohia ortodoxă Maieri. Format la școala teologică sibiană, Florian Rusan reprezintă tipologia preotului transilvănean luptător pentru Biserica Ortodoxă și națiunea română. El a fost un promotor al valorilor școlare și culturale, fiind implicat în evenimentele Marii Uniri. În două rânduri, pentru scurt timp, Florian Rusan a condus în calitate de administrator Protopopiatul ortodox al Albei Iulia. Pe toată durata îndelungatei sale cariere a fost un *om al cetății* și un factor de coagulare socială.

Abrevieri bibliografice

- 10 ani 1930 – 10 ani de activitate culturală în jud. Alba*, Dare de seamă, întocmită de Leonte Opreș, Alba Iulia, 1930
- 1918 la români 1989 – 1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România I Decembrie 1918*, vol. VIII-X, București, 1989
- AAS – Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului
- AAVFC – Arhiva Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului
- Abrudan 2018 – Mircea-Gheorghe Abrudan, „Episcopi, protopopi și preoți ortodocși deputați ai Adunării Naționale de la Alba Iulia”, în *Tabor*, anul XII, nr. 12, decembrie 2018, p. 75-90
- Actele Adunării 1926 – Actele Adunării Eparhiale ordinare a Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului ținută la Cluj în anul 1926*, Cluj, 1926
- Actele Sinodului 1923 – Actele Sinodului ordinar al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului ținut la Cluj în anul 1922*, Cluj, 1923
- Actele Sinodului 1925-1 – Actele Sinodului ordinar al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului ținut la Cluj în anul 1924*, Cluj, 1925
- Actele Sinodului 1925-2 – Actele Sinodului ordinar al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului ținut la Cluj în anul 1925*, Cluj, 1925
- Anuar 1921 – Anuarul I al Liceului de Stat „Mihai Viteazul” în Alba Iulia pe anul școlar 1919-1920*, redactat de Enea Zeflean director prov., Alba Iulia, 1921

¹³⁹ *Universul*, București, nr. 15, 22 ianuarie 1945, p. 2

¹⁴⁰ *Ibidem*.

- Avram 2020 – Bogdan Laurențiu Avram, „Activitatea muzicală de la Liceul Mihai Viteazul din Alba Iulia în perioada interbelică (1919-1939)”, în *Astra Salvensis*, VIII, 2020, nr. 16, p. 79-87
- Calendariu 1892 – Calendariu pe anul visect della Christos 1892*, întocmit după gradurile și clima Ungariei și a României, anul al patruleci și unulea, Sibiu, 1891
- Compas Românesc 1894 – Compas Românesc. Anuar Financiar pe 1893/4*, redactat de Petra-Petrescu, anul II, Sibiu, 1894
- Crasnaș 2019 – Cristian Crasnaș, *Obeliscul din Alba Iulia dedicat eroilor Horea, Cloșca și Crișan*, Alba Iulia, 2019
- Curelea 2019 – Dragoș Lucian Curelea, *Despărțământul Alba Iulia al Astei (1870-1948)*, Cluj-Napoca, 2019
- Dăncilă-Ineoan, Ivanov, Cosmuța, Ineoan 2018 – Andreea Dăncilă-Ineoan, Bogdan Ivanov, Cosmin Cosmuța, Emanuil Ineoan, *Prezențe clericale transilvănene la Marea Unire de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918*, Cluj-Napoca, 2018
- Dobrescu 2006 – Vasile Dobrescu, *Funcții și funcționalități în sistemul de credit românesc din Transilvania până la Primul Război Mondial*, Târgu-Mureș, 2006
- Galea 1996 – Aurel Galea, *Formarea și activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria (2 decembrie 1918 - 10 aprilie 1920)*, Târgu-Mureș, 1996
- Gyulafehérvári Főgimnáziumának 1913 – Az Erdelyi Róm. Kath. Státus, Gyulafehérvári Főgimnáziumának, Ertesítője az 1912-1913évről, A Tanártestület Közreműködésével Szerkesztette: Kárpiss János, igazgató, Gyulafehérvár, Püspöki Lyceumi Könyvnyomtató Intézet (Schaser Ferenc), 1913*
- Fleșer 2018 – Gheorghe Fleșer, *Alba Iulia. Orașul și monumentele sale în imagini de epocă*, ediție îngrijită de Cecilia-Ioana Soare și Vasile Soare, date despre autor Rada Fleșer, postfață de Gabriela Mircea, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Alba Iulia, 2018
- Fleșer 2001 – Gheorghe Fleșer, *Alba - patrimoniul cultural național. Biserici românești de zid din județul Alba*, Alba Iulia, 2001
- Hannia 1886 – Ioan Hannia, *Programă a Institutului Pedagogico-Teologic al arhidiecesei ortodoxe române din Transilvania în Sibiu pentru anul scolastic 1885-1886*, Sibiu, 1886
- Josan 2001 – Nicolae Josan, *Români și Munții Apuseni de la Horea și Avram Iancu la Marea Unire din 1918*, Alba Iulia, 2001
- Josan, Pleșa 1990 – Nicolae Josan, Ioan Pleșa, „Reprezentanții românilor din comitatul Alba Inferioară la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918”, în *Apulum*, XXX, 1990, p. 543-559
- Mircea 2011 – Gabriela Mircea, „Elita și comunitatea românească din Alba Iulia în primele decenii ale secolului al XX-lea. Spicui din tipărituri și documente de epocă (I)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, L, series Historica, 2011, p. 109-126
- Moga 1994 – Vasile Moga, „Despărțământul Alba Iulia al Astei (1918-1948)”, în *Apulum*, XXXI, 1994, p. 441-491
- MNUAI – Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
- Netea 2018 – Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei - 1 decembrie 1918*, ediție anastatică îngrijită de Ilarie Gheorghe Opreș, Târgu-Mureș, 2018
- Păcurariu 2018 – Mircea Păcurariu, *Mucenici și Făuritori ai Unirii*, București, 2018
- Rustoiu 2006 – Ioana Rustoiu, „Un monument dispărut - biserica ortodoxă din Limba (1880-1842)”, în *Apulum*, XLIII/2, 2006, p. 293-303

- Rustoiu, Cristea, Cutean, Giurgiu 2019 – Ioana Rustoiu, Marius Cristea, Smaranda Cutean, Dorin Giurgiu, *Regii României Mari la Alba Iulia*, ediția a III-a, revăzută, Alba Iulia, 2019
- Roșca 1911 – Eusebiu Roșca, *Monografia Institutului Seminarial Teologic-Pedagogic „Andreian” al Arhidiecezei Gr. Or. Române din Transilvania*, Sibiu, 1911
- Roșu 2019 – Tudor Roșu, „Armata Română la Alba Iulia-19-22 decembrie 1918”, în *Apulum*, LVI, series Historia & Patrimonium, 2019, p. 155-174
- Roșu 2020 – Tudor Roșu, *1 decembrie 1918. Radiografia unei zile*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2020
- Roșu, Rustoiu, Zgârciu, Cristea 2017 – Tudor Roșu, Ioana Rustoiu, Liviu Zgârciu, Marius Cristea, *Zece personalități ale Unirii*, Alba Iulia, 2017
- SJAAN – Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale
- Ursu, Roșu 2019 – Dragoș Ursu, Tudor Roșu (coordonatori), *Dicționarul personalităților Unirii. Delegații Adunării Naționale de la Alba Iulia*, Cluj-Napoca, 2019
- Vieru-Ișaev 2008 – Maria Vieru-Ișaev, „O relicvă călătoare: tricolorul unionist a lui Simion Murafa (Chișinău, 6 iunie 1917 - Sibiu, 29 decembrie 1918 - Alba Iulia, 28 iunie 1925)”, în *Transilvania*, nr. 12, 2008, p. 45-50
- Voileanu 1905 – Matei Voileanu, *25 de ani din viața „Reuniunii române de muzică din Sibiu”*, Sibiu, 1905